

Arundati Roj

BOG MALIH STVARI

Prevela
Maja Trifunović

■ Laguna ■

Naslov originala

Arundhati Roy

THE GOD OF SMALL THINGS

Copyright © 1997 by Arundhati Roy

Translation copyright © 2017 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

FSC

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Za Mari Roj, koja me je podigla,
koja me je naučila da kažem „izvinite“
pre nego što je prekinem na javnom mestu,
koja me je volela dovoljno da me pusti da odem.*

Za LKC koji je, kao i ja, preživeo.

*Nikada više jedna priča neće biti ispričana
kao da je jedina.*

Džon Berger

Rajska turšija & slatko

Maj u Ajemenemu je užaren, setan mesec. Dani su dugi i vlažni. Reka se povlači, a crne vrane čuče na sjajnim plodovima manga sred nepomičnih krošnji prašnozelene boje. Zru crvene banane. Prskaju plodovi hlebnog drveta. Razuzdane muve-zunzare zaludno zuje leteći kroz vazduh koji miriše na voće, pijano se zaleću u čista prozorska stakla i umiru smetene, okupane suncem.

Noći su vedre, otežale od tromosti i mrzovoljnog iščekivanja.

No, početkom juna diže se severoistočni monsun i donosi tri meseca vetra i vode, tek pokatkad prekidana kratkim sunčanim periodima u kojima ushićena deca grabe oštre, iskričave zrake sunca i igraju se njima. Priroda se ogrće raskalašno zelenom. Granice iščezavaju, dok ograde od tapioke puštaju koren i bujaju. Zidovi od cigle postaju mahovina zeleni. Otrovnazelene lozice gmižu uz električne stubove. Divlje povijuše krune trusne obale i prosipaju se po poplavljenim

drumovima. Čamci saobraćaju bazarima. A u baricama na izlokanim putevima izranjaju malene ribe.

Kiša je padala i kada se Rahel vratila u Ajemenem. Ustalasana srebrna užad šibala su rastresitu zemlju, uzoravajući je poput mitraljeskih rafala. Stara kuća na brdu nosila je svoj strmi krov kao šešir natučen na uši. Zidovi prošarani mahovinom postali su meki i blago potklobučeni od vlage koja se širila iz tla. U divljoj, bujnoj bašti čuli su se šapat i vreve majušnih života. Zmija kokošarka češala se o svetlucavi kamen u šiblju. Žute žabe mukače kružile su kaljavim ribnjakom u potrazi za partnerima, pune nade. Pokisli mungos sevnuo je preko staze zastrte lišćem.

Sama kuća delovala je napušteno. Vrata i prozori behu zaključani. Trem prazan. Bez nameštaja. Ali pred njim je još uvek stajao neboplavi plimut hromiranih krila, a u kući je još uvek živela Kočama Beba.

Kočama Beba bila je Rahelina baba tetka, mlađa sestra njenog dede. Pravo ime beše joj Navomi, Navomi Ajp, ali su je svi zvali Beba. Prozvali su je Kočama kada je navršila dovoljno godina da bude tetka. Rahel, međutim, nije došla nju da vidi. Ni rođaka ni baba tetka nisu se zavaravale takvim mislima. Rahel je došla da vidi svog brata, Estu. Bili su dvojajčani blizanci. „Dizigotski“, rekao je doktor. Rođeni iz odvojenih, ali istovremeno oplodjenih jajašca. Esta – Estapen – bio je osamnaest minuta stariji.

Nikada nisu previše ličili jedno na drugo, Esta i Rahel, čak ni kada behu deca tanušnih ruku, ravnih prsa, puni glista i s frizurom kao Elvis Prisli. Rođaci koji su im se usiljeno osmehivali i sveštenici sirijske pravoslavne crkve koji su često obilazili kuću u Ajemenemu prikupljajući priloge nisu postavljali uobičajena pitanja „Ko je ko?“ i „Koje je koje?“.

Zabuna se skrivala u dubljim, tajnovitim predelima.

U onim ranim, bespolnim godinama u kojima se sećanja tek rađaju, kada je život pun Početaka, bez ijednog Kraja, i kada je sve Večito, Estapen i Rahel mišljahu da su zajedno Ja, a odvojeno, pojedinačno, Mi. Kao da su predstavljali retku vrstu sijamskih blizanaca, fizički odvojenih, ali duhovno združenih.

I sada, nakon svih ovih godina, Rahel pamti kako se kikota probudivši se u mraku posle Estinog smešnog sna.

Ona čuva i druge uspomene na koje nema pravo.

Pamti, na primer (premda nije bila prisutna), šta je Čika Oranžada-Limunada uradio Esti u bioskopu Abilaš. Pamti ukus sendviča s paradajzom – *Estinih* sendviča, koje je *Esta* jeo – u poštanskom vozu za Madras.

A to su samo male stvari.

Sada, pak, o Esti i Rahel misli kao *Njima*. Njih dvoje, razdvojeni, više nisu ono što *Oni* behu, niti što su verovali da mogu biti.

Ikad.

Njihovi životi sada imaju veličinu i oblik. Esta ima svoj, a Rahel svoj.

Ivice, Granice, Rubovi i Međe iskrslu su na njihovim odvojenim horizontima poput hordi trolova, niskih stvorova s dugim senkama, koji hode Maglovitim Krajem. Nežni polumeseći pojavili su im se ispod očiju i sada imaju onoliko godina koliko je imala Amu kada je umrla. Trideset i jednu.

Ni stari.

Ni mladi.

U životnom, samrtnom dobu.

Zamalo nisu rođeni u autobusu, Esta i Rahel. Kola kojima je Baba, njihov otac, vozio Amu, njihovu majku, na porođaj u bolnicu u Šalongu pokvarila su se na krivudavom putu koji je vodio kroz plantaže čaja u Asamu. Izašli su iz kola i

zaustavili međugradski autobus. Zahvaljujući neobjašnjivom razumevanju koje veoma siromašni imaju za nešto imućnije, ili samo zbog toga što su videli koliko golema beše Amu, putnici koji su sedeli oslobodiše mesto za par; Estin i Rahelin otac je celim putem morao da pridržava majčin stomak (s njima unutra), kako bi ublažio drmusanje. To se dešavalo pre razvoda i majčinog povratka u Kerala.

Esta je smatrao da bi do kraja života imali pravo na besplatnu vožnju, samo da su rođeni u autobusu. Ostalo je nejasno otkud mu ta ideja i kako je znao takve stvari, ali su blizanci u sebi godinama prebacivali roditeljima što su ih lišili doživotno besplatne vožnje autobusom.

Takođe su verovali da bi im, kada bi poginuli na pešačkom prelazu, Država platila sahranu. Bili su sasvim sigurni da pešački prelazi za to i služe. Za besplatne sahrane. Naravno, u Ajemenemu nisu postojali pešački prelazi na kojima bi čovek mogao biti pregažen, nije ih bilo čak ni u najbližem gradu, Kotajamu, ali su ih iz automobila videli u Kočinu, koji beše udaljen dva sata vožnje.

Država nikada nije platila pogreb Sofi Mol, jer ona nije poginula na pešačkom prelazu. Sahranjena je u Ajemenemu, kraj stare, sveže okrečene crkve. Bila je Estina i Rahelina sestra, kći njihovog ujaka Čaka. Došla im je u goste iz Engleske. Esta i Rahel imali su sedam godina kada je umrla. Sofi Mol je imala skoro devet. Dobila je poseban, dečji kovčeg.

Postavljen satenom.

S ulaštenom mesinganom bravicom.

Ležala je u žutim zvoncarama, kose vezane mašnom, uz svoju omiljenu englesku tašnicu. Od predugog boravka u vodi lice joj je bilo bledo i namreškano kao palac nadničara.

Ožalošćeni stajahu okupljeni oko kovčega, dok se nedrima žute crkve širila jeka žalobne pesme. Sveštenici kovrdžavih brada mahali su kadionicama, ne osmehujući se bebama kao prilikom redovnih nedeljnih službi.

Dugačke sveće na oltaru behu povijene. Kratke ne.

Stara gospođa koja je izigravala dalju rođaku (koju niko nije poznao), a koja se često pojavljivala uz pokojnike na sahranama (pogrebna zavisnica? pritajena nekrofilka?), natopila je gužvicu vate kolonjskom vodom i pobožnim, kuražnim pokretom prešla preko čela Sofi Mol. Sofi Mol je zamirisala na kolonjsku vodu i drvo mrtvačkog sanduka.

Kočama Margaret, majka Sofi Mol, nije dopuštala Čaku, biološkom ocu Sofi Mol, da je prigrli i uteši.

Članovi porodice zbili su se jedni uz druge. Kočama Margaret, Čako, Kočama Beba i njena snaja, Mamači – Estina i Rahelina baka (i baka Sofi Mol). Mamači je bila skoro slepa. Uvek kada je izlazila iz kuće stavljala je crne naočare. Sada su iza njih kapale suze, koje su joj podrhtavale na bradi kao kišne kapi na ivici krova. U sveže opranom belom sariju izgledala je krhko i bolesno. Čako je bio njen jedini sin. Vlastita tuga ju je bolela. Njegova ju je razarala.

Premda su Amu, Esta i Rahel imali dozvolu da prisustvuju pogrebu, morali su da stoje po strani, dalje od ostalih članova porodice. Niko ih nije ni pogledao.

U crkvi beše toplo. Beli listovi ljiljana počeli su da se uvrću i otpadaju. U cvetu na kovčegu ležala je mrtva pčela. Amine ruke su podrhtavale, i knjiga psalma u njima. Koža joj je bila hladna. Esta je stajao kraj nje, jedva budan, dok su mu se bolne oči iskrile poput stakla, a obraz goreo uz голу kožu majčine uzdrhtale ruke i knjigu psalma u njoj.

S druge strane stajala je Rahel, sasvim budna, mahnitno oprezna, lomna od iscrpljenosti nakon bitke s Pravim Životom.

Zapazila je da je i Sofi Mol budna. Pokazala je Raheli Dve Stvari.

Prva Stvar bila je sveže obojena kupola žute crkve, koju Rahel nikada nije zagledala iznutra. Beše obojena u plavo, kao nebo, a po njoj su plovili oblaci i zujali mali avioni, ostavljajući za sobom bele tragove koji su se ukrštali među oblacima. Istina je (valja napomenuti) da bi Rahel sve ove stvari lakše primetila iz kovčega, gledajući uvis, nego stojeći među klupama, prikleštena kukovima ožalošćenih i knjigama psalma.

Rahel zamisli nekog ko se odvažio da se uspne na toliku visinu noseći kofe s bojom (bela za oblake, plava za nebo, srebrna za avione), četke i razređivač. Videla ga je gore, nekog sličnog Veluti, golih, svetlucavih udova, kako sedi na klimavoj dasci okačenoj o skelu i slika srebrne avione na modrom crkvenom nebu.

Pitala se šta bi se dogodilo da su se užad pokidala. Zamisli ga kako se obrušava, poput tamne zvezde, s neba koje je sam stvorio. Kako slomljen leži na vrelom podu crkve, dok mrka krv ističe iz njegove lobanje kao tajna.

Do tada su se Estapen i Rahel već naučili da svet poznaje i druge načine da slomi čoveka. Već su upoznali miris. Otuzno sladak. Kao miris suvih ruža na povetarcu.

Druga Stvari koju je Sofi Mol pokazala Raheli bio je mali slepi miš. Za vreme pogrebne službe Rahel je posmatrala kako se mali, crni slepi miš uspinje uz Kočama Bebin skupoceni pogrebni sari, neosetno se kačeći za njega savijenim kandžicama. Kada je stigao do bluze, do tužne valjuške nad njenim pupkom, Kočama Beba ciknu i udari vazuh knjigom psalma. Pesmu prekineše pitanja (Štajeto? Štasedesilo?), komešanje i lepetanje sarijima.

Prstima okićenim zlatom tužni sveštenici otresoše prašinu s kovrdžavih brada, kao da su u njima skriveni pauci nenadno spleli svoje mreže.

Mali slepi miš uzlete do neba, pretvorivši se u avion koji za sobom ne ostavlja trag.

Samo Rahel spazi kako Sofi Mol krišom pravi zvezdu u kovčegu.

Žalobno pevanje se nastavi. Dvaput otpevaše istu, tužnu strofu. A nedra žute crkve ponovo se ispuniše glasovima.

Kada su na malom groblju pored crkve spustili kovčeg u zemlju, Rahel je znala da Sofi Mol još nije mrtva. Čula je (umesto Sofi Mol) meke zvuke crvenog blata i potmule zvuke narandžastog humusa koji je zaprljao sjajnu površinu kovčega. Kroz uglačano drvo kovčega i njegovu satensku postavu čula je tupe udarce.

I tužne glasove sveštenika, prigušene blatom i drvetom.

*U ruke Tvoje predajemo, milostivi bože,
dušu ovog počivšeg deteta,
a telo njeno predajemo zemlji.
Zemlja zemlji, pepeo pepelu, prah prahu.*

Dole u zemlji, Sofi Mol je vrištala i zubima cepala saten. Ali kroz zemlju i kamen ne čuju se krici.

Sofi Mol je umrla jer nije mogla da diše.

Ubio ju je sopstveni pogreb. *Prahprahprahprahprahprahu*. Na njenoj nadgrobnoj ploči pisalo je: *Zrak sunca, darovan nam tek na tren*.

Amu im je kasnije objasnila da Na Tren znači Na Veoma Kratko Vreme.

Nakon pogreba, Amu je ponovo odvela blizance u kotajamsku policijsku stanicu. Mesto im već beše poznato. Tu su proveli veći deo prethodnog dana. Znajući šta ih čeka, čvrsto začepiše noseve malo pre no što je do njih dopro rezak, težak miris mokraće, koji je prožimao zidove i nameštaj.

Amu je zahtevala da vidi inspektora. Uveli su je u njegovu kancelariju, i ona mu reče da je načinjena užasna greška i da želi da podnese prijavu. Zatražila je da vidi Velutu.

Brkovi inspektora Tomasa Metjua poigrali su kao u prijateljski raspoloženog maharadže, maskote Er Indije, ali su mu oči bile lukave i lakome.

„Ne misliš li da je malo prekasno za to?“, upita on. Govorio je grubim kotajamskim dijalektom malajalama. Dok je govorio, zurio je u njene grudi. Rekao je da policija zna sve što bi trebalo da zna i da kotajamska policija neće uzimati izjavu od *vešje* i od njene nezakonite dece. Amu reče da će to tek videti. Inspektor Tomas Metju obiđe svoj sto noseći palicu u ruci i priđe Amu.

„Da sam na tvom mestu“, reče, „bez reči bih otišao kući.“ Zatim je potapka palicom po grudima. Blago. *Tap, tap*. Kao da bira mango iz korpe. Pokazuje koje plodove da mu spakuju i isporuče. Inspektor Tomas Metju je, izgleda, znao koga može da odabere, a koga ne. Policajci imaju taj instinkt.

Na crveno-plavoj tabli iza njega pisalo je:

P oštenje

O dlučnost

L ojalnost

I nteligencija

C elishodnost

I skustvo

J unaštvo

A žurnost

Amu je plakala dok su napuštali policijsku stanicu, pa je Esta i Rahel ne upitaše šta znači *vešja*. Ni šta znači *nezakonit*. Prvi put su je videli da plače. Nije jecala. Lice joj je bilo kao od kamena, dok su joj se u očima skupljale suze i klizile niz nepomične obraze. Blizanci se osetiše bolesnim od straha. Njene suze su učinile stvarnim sve što je do tada izgledalo nestvarno. Vratili su se u Ajemenem autobusom. Kondukter, žgoljav muškarac u odeći kaki boje, približavao im se držeći se za rukohvate. Koščate kukove oslonio je na naslon sedišta ispred njih i kliknuo prema Amu bušilicom za karte. *Klik* je značilo *kuda?* Rahel je udahnula miris svežnja autobuskih karata i gorkometalni miris gvozdениh rukohvata na kondukterovim rukama.

„Mrtav je“, prošaputa Amu. „Ja sam ga ubila.“

„Ajemenem“, reče Esta hitro, da kondukter ne bi izgubio živce.

Izvadi novac iz njenog novčanika. Kondukter mu pruži karte. Esta ih brižljivo savi i metnu u džep. A zatim mršavim rukama zagrlji svoju nepomičnu, uplakanu majku.

Dve nedelje kasnije Esta je bio Vraćen. Amu beše primorana da ga vrati njegovom ocu, koji je napustio svoju usamljenu plantažu čaja u Asamu i preselio se u Kalkutu, gde se zaposlio u fabrici indigo-papira. Ponovo se oženio i prestao da pije (više-manje). Čašici se vraćao tek pokatkad.

Esta i Rahel se od tada nisu videli.

A sada, dvadeset i tri godine kasnije, njihov otac je vratio Vraćenog Estu. Poslao ga je natrag u Ajemenem s koferom i pismom. Kofer je bio pun nove, moderne odeće. Kočama

Beba je pokazala Raheli pismo. Bilo je napisano kosim, ženskastim rukopisom, kao rukom iskušeni, ali potpis beše očevo. Zapravo, ime beše očevo. Rahel nije znala kakav je njegov potpis. U pismu je pisalo da je on, njihov otac, napustio posao s indigo-papirom i odlučio da emigrira u Australiju, gde ga čeka posao šefa obezbeđenja u fabrici za proizvodnju keramike, ali gde ne može da povede Estu. Svima u Ajemenemu je pozeleo sve najbolje, obećavši da će potražiti Estu ako se ikad vrati u Indiju, što je, dodao je, malo verovatno.

Kočama Beba je rekla Raheli da, ako želi, može da zadrži pismo. Rahel ga je vratila u koverat. Omekšala hartija savijala se kao krpa.

Zaboravila je koliko vlažan može da bude monsuski vazduh u Ajemenemu. Nabrekli ormari su škripali. Zaboravljeni prozori širom su se otvarali sami od sebe. Knjige su postajale meke i namreškane među koricama. S večeri su se neobični insekti pojavljivali kao ideje, spaljujući se na Kočama Bebinim mutnim sijalicama od četrdeset vati. Ujutru su njihovi krckavi, sprženi ostaci pokrivali podove i prozorske daske i ostajali da šire težak zadah, sve dok ih Koču Marija ne bi pokupila metlom u plastični đubrovnik.

Nije se izmenila, junska Kiša.

Nebo se otvaralo, a kapi vode šibale zemlju vraćajući u život usahli stari bunar, ogrćući zelenom mahovinom svinjac bez svinja i bombardujući nepomične barice boje čaja, kao što uspomene bombarduju nepomične misli boje čaja. Trava je izgledala zadovoljno i vlažnozeleno. Razdragane ljubičaste gliste praznovale su u mulju. Koprivama su jezdili talasi. Drveće se klanjalo.

Malo dalje, na vetru i kiši, uz obalu reke, sred iznenadne, gromovite dnevne tmine, šetao je Esta. Na sebi je imao majicu boje zgažene jagode, natopljenu kišom. Znao je da je Rahel stigla.

* * *

Esta je oduvek bio tiho dete, tako da niko nije znao da kaže kada je tačno (makar koje godine, ako ne kog dana i meseca) prestao da govori. To jest, kada je potpuno prestao da govori. Ne može se, zapravo, znati tačno kad. Utišavao se postepeno, a potom zamukao. Neprimetno utihnuo. Kao da više nije imao o čemu da razgovora, niti šta da kaže. A ipak, Estino ćutanje nikad nije bilo neprijatno. Nikad napadno. Nikad bučno. U njemu se nisu krile optužbe ni prebacivanja. Beše to kao hibernacija, zimski san, psihološki ekvivalent onome što čine ribe dvodihalice da bi preživjele sušnu sezonu; jedino što se, u Estinom slučaju, činilo da bi sušna sezona mogla potrajati zauvek.

Vremenom je naučio kako da se stopi s okruženjem – s policama za knjige, vrtovima, zavesama, dovracima, ulicama, kako da izgleda neživ, govotov nevidljiv nenaviknutom oku. Došljaci bi ga obično primetili tek kasnije, čak i ako su s njim bili u istoj prostoriji. Još duže bi im trebalo da primeće da ne govori. Neki nisu primetili nikad.

Esta je u svetu zauzimaio veoma malo mesta.

Kada je Esta, posle pogreba Sofi Mol, bio Vraćen, njihov otac ga je upisao u školu za dečake u Kalkuti. Nije bio odličan đak, ali nije ni zaostajao, niti pokazivao posebno slabe rezultate iz nekog predmeta. *Prosečan učenik i zadovoljavajući uspeh*, behu uobičajene opaske koje su njegovi nastavnici upisivali u dnevnik. *Ne učestvuje u grupnim aktivnostima*, bila je opaska koja se često ponavljala. Mada nikada nije razjašnjeno šta su, zapravo, podrazumevali pod „grupnim aktivnostima“.

Esta je završio školu s osrednjim uspehom i odbio da ide na fakultet. Umesto toga, počeo je da se bavi kućnim

poslovima, izazivajući, u početku, nelagodnost kod oca i maćehe. Kao da je, na svoj način, nastojao da zaradi za stan i hranu. Čistio je, prao i peglao. Naučio je da kuva i da kupuje povrće. Prodavci, koji su sedeli u bazarima iza piramida nauljenog, uglačanog povrća, počеше da ga prepoznaju i da hitaju da ga usluže, uprkos negodovanju ostalih mušterija. Davali su mu zarđale kutije od filmskih rolni u koje je ređao odabrano povrće. Nikada se nije cenjkao. Nikada ga nisu prevarili. Pošto bi povrće bilo izvagano i plaćeno, stavljali su ga u njegovu crvenu plastičnu korpu (luk na dno, patlidžan i paradajz odozgo), redovno mu poklanjajući grančicu korijandera i šaku ljutih papričica. Noseći punu korpu, Esta se peo u krcati tramvaj. Plutajući kao mehurić tišine u moru buke.

Kada bi mu tokom obeda nešto zatrebalo, ustajao je i služio se sam.

Jednom kada je stigla, tišina je ostala i obuzela Estu. Posegnula je za njim, prigrlivši ga močvarnim rukama. Ljuljuškala ga je u prastarom ritmu kojim bubnja srce fetusa. Svojim nečujnim, ljigavim pipcima gamizala mu je unutar lobanje, usisavajući doline i bregove njegovog sećanja, razmeštajući stare rečenice, brišući ih kada bi mu se našle navrh jezika. S njegovih misli svukla je reči koje bi ih mogle izraziti, ostavivši ih sljuštene i gole. Neizrecive. Neme. Nepostojeće za posmatrača sa strane. Polagano, u godinama koje su sledile, Esta se povlačio iz sveta. Navikao se na nespokojnog oktopoda koji je u njemu živeo ubrizgavajući mastiljave opijate u njegovu prošlost. Razlog njegove ćutnje postupno postade sasvim skriven, sahranjen duboko pod naborima utešne svesti o sopstvenom postojanju.

Kada se Kubčand, njegov voljeni, slepi, olinjali, neobuzdani sedamnaestogodišnji mešanac, odlučio na dugu i bolnu smrt, Esta ostade uz njega sve vreme, kao da mu od toga

zavisi vlastiti život. S najboljim namerama, ali s veoma nepouzdanom bešikom, Kubčand se pred kraj života dovlačio do vratanaca napravljenih u dnu vrata, koja su vodila u baštu iza kuće, provlačio glavu i mokrio, nesigurnim, svetložutim mlazom, *unutra*. Prazne bešike i čiste savesti, pogledao bi Estu mutnozelenim očima, koje su na njegovoj osedeloj glavi izgledale kao neprozirna jezerca, i otkrivudao do vlažnog jastučeta ostavljajući za sobom otiske mokrih šapa. Dok je Kubčand umirući ležao na svom jastučetu, na njegovim glatkim, ružičastim jajima Esta je mogao da vidi odraz prozora. I kroz njega nebo. I, jedanput, pticu koja proleće nebom. Sama činjenica da je nešto tako nežno, tako nepodnošljivo krhko uspeo da preživi, da mu beše *dopušteno* da postoji, predstavljala je čudo za Estu, natopljenog mirisom suvih ruža i okrvavljenog sećanjem na slomljenog čoveka. Ptica u letu ogledala se u jajima starog psa. I učinila da se Esta glasno nasmeje.

Pošto je Kubčand uginuo, Esta počе da hoda. Hodao je satima, bez prekida. U početku je obilazio samo svoj kraj, da bi kasnije odlazio sve dalje i dalje.

Ljudi su svikli da ga viđaju po drumovima. Lepo odevenog muškarca nečujnog hoda. Lice mu je postalo preplanulo i grubo. Izborano. Izbrazdano suncem. Izgledao je mudriji no što beše. Poput ribara u gradu. S tajnama mora u nedrima.

Sad kada se vratio, Vraćeni Esta počeo je da hoda po Aje-menemu.

Pokatkad je hodao obalama reke koja je zaudarala na izmet i pesticide pristigle sa zajmovima Svetske banke. Gotovo sva riba je uginula. Onoj koja je preživela trulile su škrge i izbijali čirevi.